

Filip Čuček

Poplava »mesto Celje z njegovo okolico skoraj vsako leto enkrat ali celo dvakrat zadene.«

*Protipoplavni ukrepi v Celju in Savinjski dolini v prvi polovici 19. stoletja**

ČUČEK Filip, dr., znan. sod., Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana; filipc@inz.si

556.166(497.31)"1800/1850"

POPLAVA »MESTO CELJE Z NJEGOVO OKOLICO SKORAJ VSAKO LETO ENKRAT ALI CELO DVAKRAT ZADENE.«

Protipoplavni ukrepi v Celju in Savinjski dolini v prvi polovici 19. stoletja

Zaradi taljenja snega in nalivov je bila »planinska« Savinja s pritoki v preteklosti precej poplavna. V prvi polovici 19. stoletja so obilnejše poplave Savinjsko dolino prizadele v letih 1805, 1807, 1814, 1820, 1824, 1833 in 1847. Okrožni urad Celje se je vse od začetka 19. stoletja ukvarjal z reko in njenimi pritoki. Čiščenje struge, gradnjo nasipov in utrjevanje bregov so morali vse do srede 19. stoletja prevzemati prizadeti posestniki, načrte pa je izdeloval okrožni (kasneje okrajni) inženir. Toda delo je počasi napredovalo, dela so bila zgolj zasilne narave, tako da pri večjih poplavah niso bila prav posebej učinkovita.

Ključne besede: poplave, okoljska zgodovina, čiščenje in utrjevanje bregov, Savinja, Celje, Savinjska dolina

* Raziskava je bila opravljena v okviru raziskovalnega programa št. P6-0280 Ekonomska, socialna in okoljska zgodovina, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

ČUČEK Filip, PhD, Scientific Associate, Institute of Contemporary History, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana; filipc@inz.si

556.166(497.31)"1800/1850"

FLOODING "HITS THE CITY OF CELJE AND ITS SURROUNDINGS ONCE OR EVEN TWICE ALMOST EVERY YEAR."

Flood Protection Measures in Celje and the Savinja Valley in the First Half of the 19th Century

Due to snowmelt and heavy rainfall, Savinja, which originated in the mountains, together with its tributaries often flooded considerably in the past. In the first half of the 19th century, the Savinja Valley was hit by major floods in 1805, 1807, 1814, 1820, 1824, 1833 and 1847. The Celje District Office dealt with the river and its tributaries since the beginning of the 19th century. Up until the mid-19th century, the clearing of the riverbed, the construction of embankments and the consolidation of the banks had to be undertaken by the affected landowners, with plans drawn up by the district (later county) engineer. But the work progressed slowly, and was of an emergency nature, so that it was not particularly effective in major floods.

Keywords: floods, environmental history, bank cleaning and consolidation, Savinja, Celje, Savinjska dolina

Uvod

Hudourniška »planinska« Savinja ima dežno-snežni režim; zaradi večje količine padavin in zmanjšane evapotranspiracije je prvi višek pretočkov v jesenskih mesecih, drugi višek pa zaradi taljenja snega v spomladanskih mesecih.¹ Zaradi tega je bila v preteklosti precej poplavna. V zgornjem toku je imela močan padec, ki se je v dolini zmanjšal. Reka si je s številnimi meandri utirala pot skozi prodnate nanose.² Z enostavnim (in delnim) uravnavanjem Savinje so se pričeli ukvarjati že konec 17. stoletja, toda dela so bila zgolj zasilna in neuspešna. Prelom 17. in 18. stoletja je bil posebej težaven (in poplaven). Savinja je s prestavljanjem svoje struge na odseku med Šempetrom (Sv. Petrom) in Žalcem (Sachsenfeld) povzročala številne težave, saj so morali prebivalci glede na spremenjen tok predstavljati svoja bivališča (v Šeščah (Schönbichel) pri Preboldu (Pragwald) je npr. reka po vsaki poplavi spremenila strugo, pri vasi Griže (Greis) pa se je razcepila na številne rokave. Po mnogih rokavih je tekla tudi višje pri Malih Braslovčah (Kleinfrasslau), globlino in širino pa spreminjala glede na dvig in padec vode). Spreminjajoča struga je ogrožala tudi glavno cestno povezavo s Kranjsko, kar so skušali sanirati z gradnjo nasipov. Konec 18. in v prvi polovici 19. stoletja so Celje (in širšo dolino) prizadele obilnejše poplave v letih 1770, 1778, 1789, 1798, 1805, 1807, 1814,³ 1820, 1824, 1833, 1841 in 1847. Okrožni urad Celje se je vse od začetka 19. stoletja resneje ukvarjal s Savinjo in njenimi pritoki. Čiščenje struge, gradnjo nasipov in utrjevanje bregov so morali vse do srede 19. stoletja prevzemati prizadeti posestniki, načrte pa je izdeloval okrožni (kasneje okrajni) inženir. Toda delo je počasi napredovalo, dela so bila zgolj zasilne narave, tako da pri večjih poplavah niso bila prav posebej učinkovita. Savinjska dolina se je dejansko soočala z letnimi poplavami. *Novice*

so sredi stoletja (po katastrofalni poplavi leta 1851) poročale, da poplava »mesto Celje z njegovo okolico skoraj vsako leto enkrat ali celo dvakrat zadene, /.../ sicer majhna in pohlevna Savinja« pa da »silno naraste, svoje bregove prestopi ter se na daleko in široko po vsej dolini razlije.«⁴

Poplave in regulacije

Ko so katastrofalne poplave pozno pomladi leta 1827⁵ precej prizadele tudi Štajersko (najbolj v judenburškem, bruškem, graškem in deloma v mariborskem okrožju), so o njih prav tako poročali iz celjskega okrožja. Potoki in reke so tudi tam prestopili bregove, poplavalili ceste in polja ter povzročili nemajhno razdejanje.⁶ Težave je gotovo povzročala tudi Savinja (za kar sicer nimamo podrobnih poročil), toda v manjši meri kot Mura ali Drava. Reka je sicer močnejše poplavalila že leta 1805, 1807 in 1813 (1814),⁷ ko je sredi oktobra voda v Celju segala vse do Glavnega trga, nato pa v letih 1820 in 1824. Večdnevno deževje je ob zadnji poplavi povzročilo na Štajerskem ogromno škode. Še najhuje je bilo na Zgornjem Štajerskem,⁸ toda tudi Spodnja Štajerska je tedaj utrpela velike izgube (čeprav časopisje ni poročalo konkretno o Spodnji Štajerski, naj bi bila poplava leta 1824 ena najhujših poplav v prvi polovici stoletja tudi v celjskem okrožju). Sicer je bilo več obsežnih poplav še v 30. in 40. letih.⁹ Glavni vzroki savinjskih poplav so bili hudourniški značaj reke, vijugasta in ob vsaki poplavi spreminjajoča struga ter ogromne količine rečnega transportnega gradiva, ki se je odlagalo na vsem območju Spodnje Savinjske doline.¹⁰

¹ Prim. Matija Zorn, »Poplave – stalnica v Spodnji Savinjski dolini,« *Kronika* 65, št. 3 (2017): 530, 531. Savinja – Wikipedija, prosta enciklopedija, pridobljeno 5. 7. 2011, <https://sl.wikipedia.org/wiki/Savinja>.

² Prim. Blaž Pristovšek, »Regulacijski problemi Savinje,« *Kronika slovenskih mest* 1, št. 3 (1934): 217, 218.

³ Drugi viri sicer navajajo leto 1813. Prim. *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, »Premišljevanje, kako se prihodnjič povodnjim ubraniti,« 3. 1. 1852, 1. Miran Trontelj, *Kronika izrednih vremenskih dogodkov XX. stoletja* (Ljubljana: Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije, 1997), 109.

⁴ Več gl. Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice. I. del. Od začetka do leta 1848, Celje: Cetis, 1971, 580-83. Janko Orožen, »Zgodovinski pregled regulacije Savinje in njenih pritokov,« *Kronika* 4, št. 1 (1956): 16, 17. Prim. Zorn, *Poplave*, 532-34.*

⁵ Hrvoje Petrić in Nikola Cik, »Contributions to the Knowledge of the River Drava Flood in 1827,« *Ekonomika i ekohistorija* 17 (2021): 15-33.

⁶ *Österreichischer Beobachter*, »Vermischte Nachrichten,« 23. 6. 1827, 820.

⁷ *Gl. opombo* 3.

⁸ *Grätzer Zeitung*, »Kaiserthum Oesterreich,« 31. 8. 1824, 1.

⁹ Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart* (Graz: Moser, 1909), 337, 347, 354, 360-62. J. Hoisel, *Cilli und dessen Sannbäder* (Wien: Wilhelm Braumüller, 1877), 16.

¹⁰ Zorn, *Poplave*, 532-34.

Savinja pri Celju in pri Novem Celju, 1827

(SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 83, Sava, Savinja, vodne in kopenske poti, s. 83/599)

Z gradnjo enostavnih nasipov in prekopov so (kot že omenjeno) pričeli že konec 17. stoletja, s čimer so želeli zadržati Savinjo (in pritoke) v strugi in povečati pretok. Toda takšna rešitev je bila začasna, saj je reševala zgolj krajevno problematiko, problem pa prestavljala dolvodno. Zato je v 18. stoletju prihajalo do številnih sporov (celo spopadov) med gospostvi ob reki. Resnejša regulacijska dela so se pričela šele v začetku 19. stoletja, a so bila še zmeraj precej lokalna in na več mestih neuspešna. Tehnično osebje in prizadeti kmetje so morali biti zmeraj v pripravljenosti, čistiti strugo, kopati nasipe in zasajati bregove. Za nedelo so bili tudi kazensko odgovorni.¹¹

Dela na Savinji so v Celju potekala tik pred veliko poplavo leta 1813 (1814).¹² V letih 1812 in 1813 so na reki zgradili nekaj vodogradenj, katastrofalna poplava pa je dela očitno prekinila, saj so z njimi

nadaljevali šele čez dve leti, leta 1816, do leta 1818 pa končali začeto delo.¹³

V začetku 20. let so postavili nekaj zasilnih obrambnih nasipov med Medlogom (Mellach) in Levcem (Lehndorf),¹⁴ v začetku 30. let (leta 1832) pa so pričeli utrjevati poškodovana oziroma uničena nabrežja pri Vrbju (Felberndorf), Žalcu (Sachsenfeld), Dobriši vasi (Dobritschendorf), Petrovčah (Pletrowitsch) in Zgornjih Rojah (Oberroje). Načrt je predvideval izgradnjo prekopa pri mostu v Dobriši vasi v dolžini 170 m, prav tako pa še predelavo 100 m odseka z več zaporami. Pri Sv. Petru je bila v načrtu izgradnja kratkega okljuka, več zapor, ki bi preprečile poplave, so načrtovali tudi pri Zgornjih Rojah, Žalcu in Vrbju, na več mestih pa nove nasipe. Pri Petrovčah naj bi nabrežja utrdili s piloti, postavili več zapor, prav tako pa na novo izkopali skoraj pol kilometra dolg prekop. V Levcu je voda ogroža-

¹¹ *Ibidem*.¹² Gl. opombo 3.¹³ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 83, 1833-1835, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 473-75, s. 83/603.¹⁴ Prim. Orožen, Zgodovina Celja, I. del, 584.

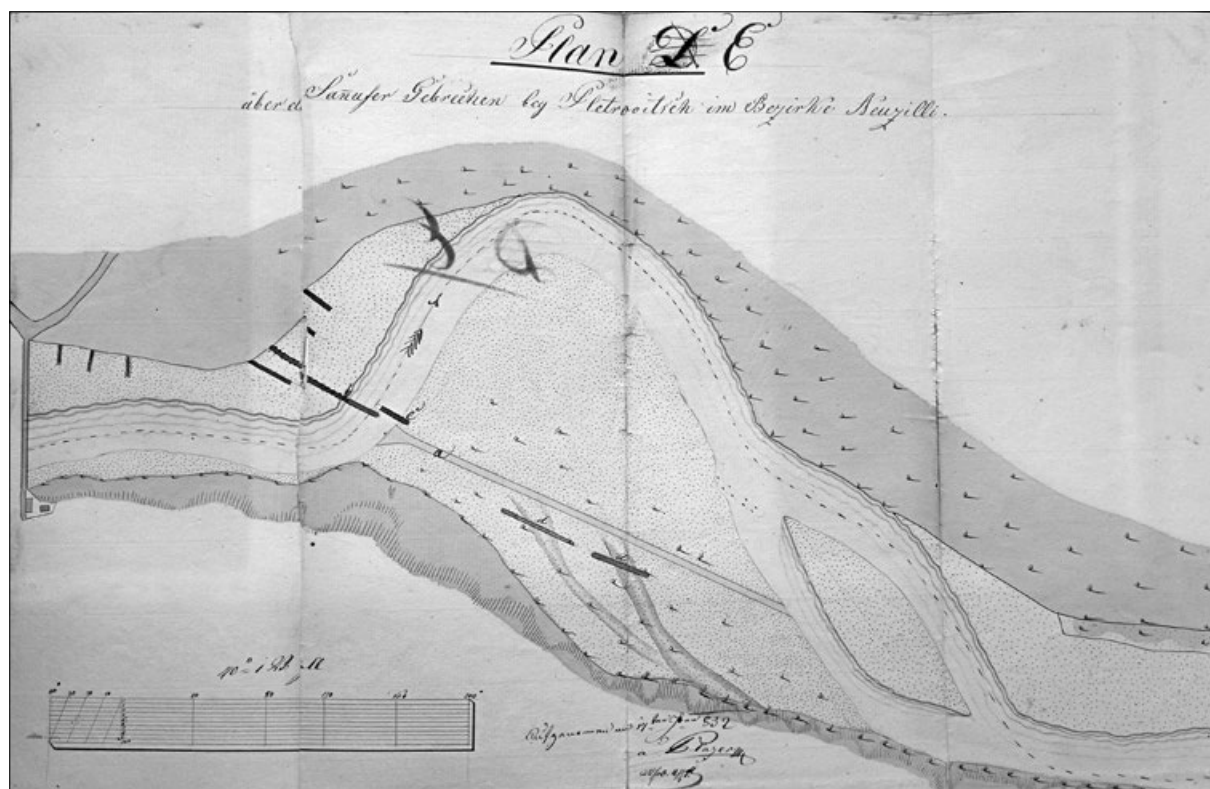
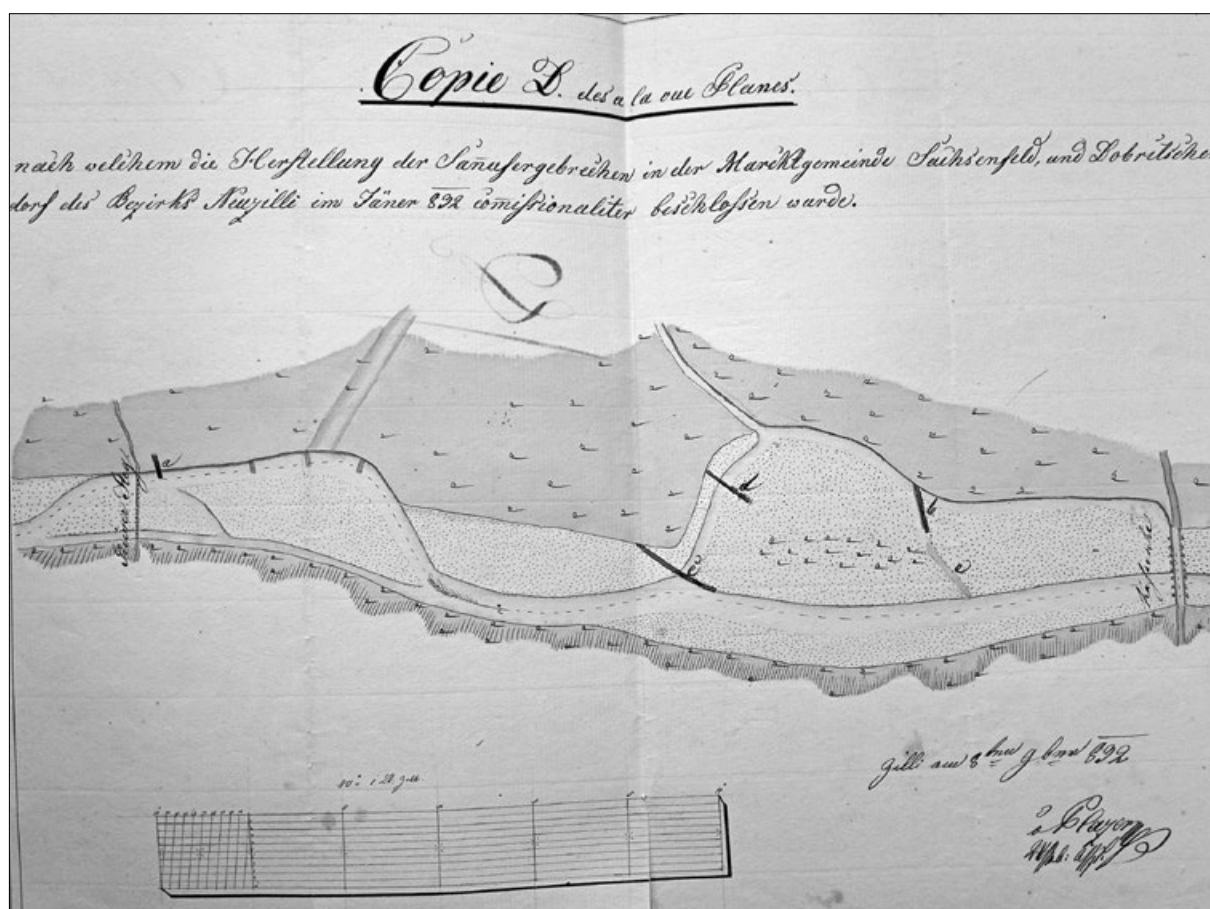
la okoliška polja, zato je bila predvidena prestavitev struge, ki bi jo tudi nekoliko zaježili.¹⁵ Poleg tega naj bi reko naredili bolj plovno. Z deli, ocenjenimi na dobrih 2000 gld. (na relaciji slabih 4 km),¹⁶ so spomladi res pričeli, toda zavleklo se je v zimo, zato del niso uspeli dokončati. Lokalni občinski urad je tako februarja 1833 pozival k nadaljevanju del, saj je bila voda dovolj nizka, kmetje pa še niso pričeli z deli na poljih. Za omenjeno regulacijo Savinje je bilo potrebnih 4000 lesenih fašin, 100 pilotov in 2000 kolov (v vrednosti dobrih 200 gld.), česar pa občina Petrovče zaradi pomanjkanja gozda ni bila zmožna zagotoviti sama. 70 fašin je tako prispevala občina Žalec, ostalo pa je pokrilo okraj Novo Celje (Neu Cilli). Sredi marca je graška gradbena

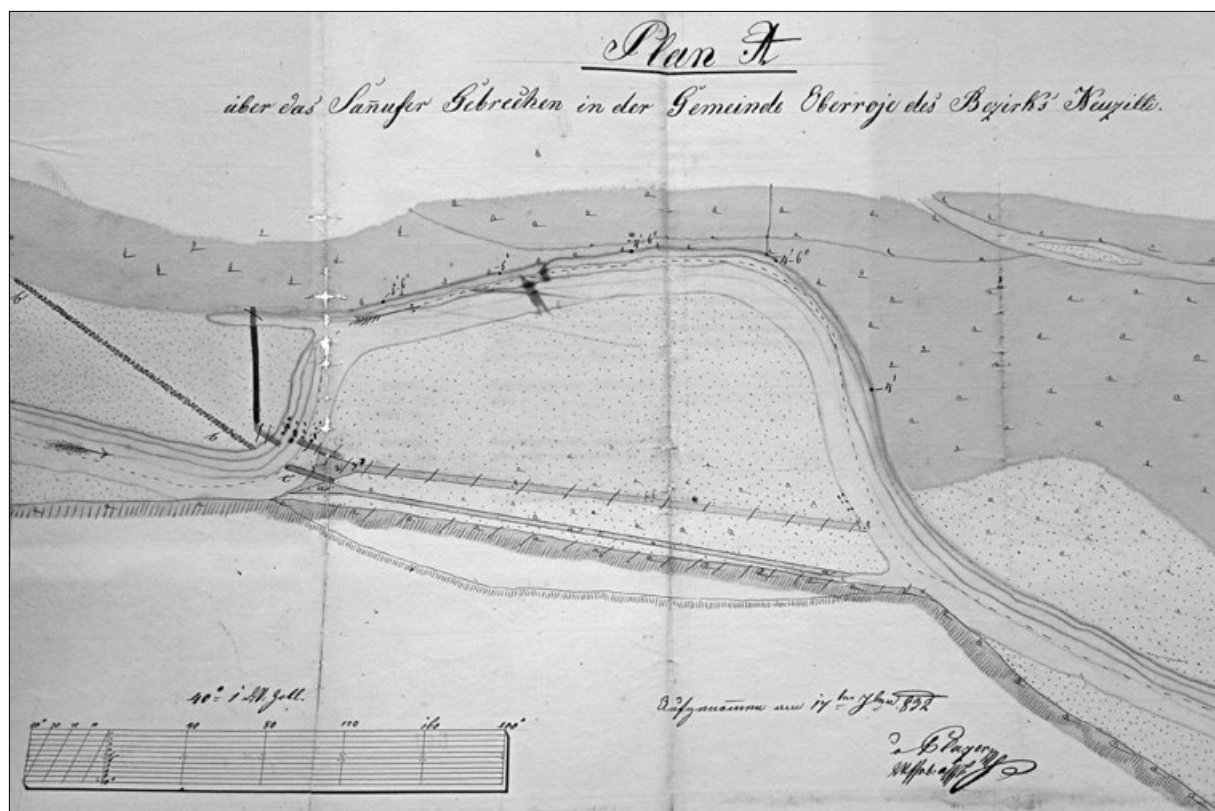
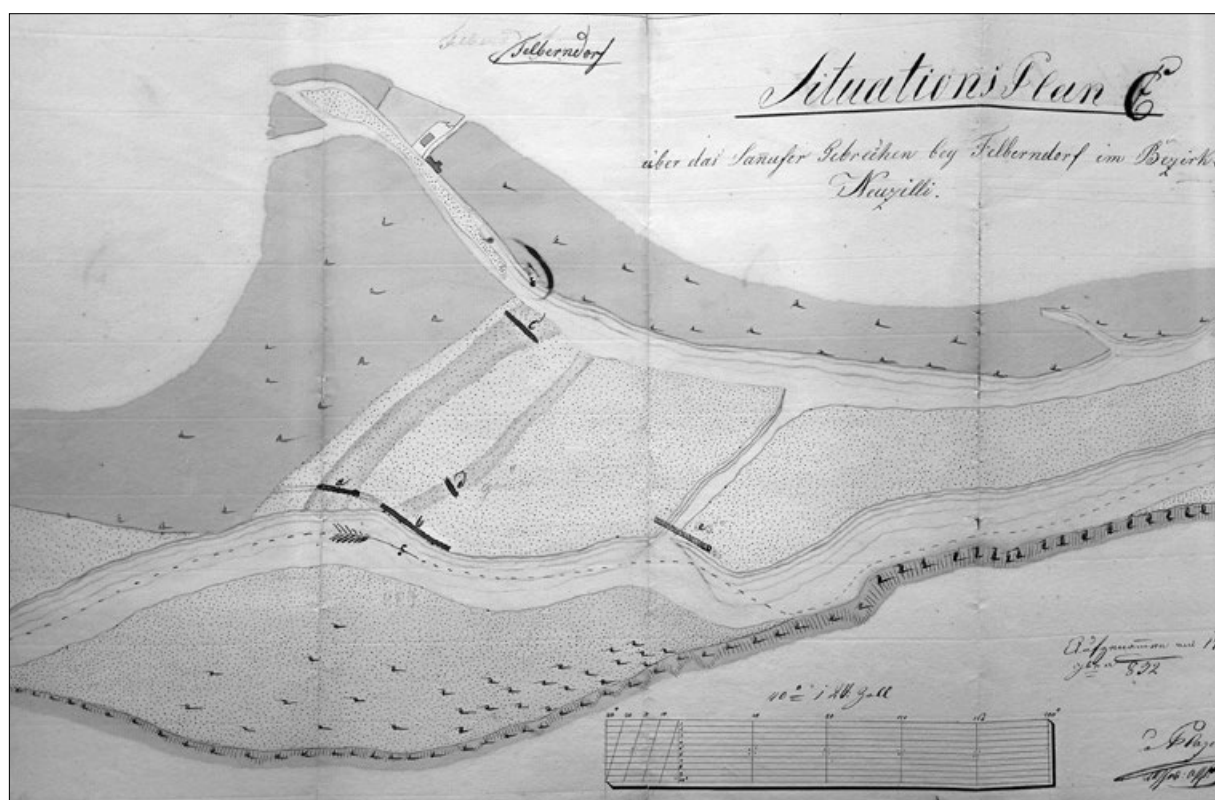
direkcija poročala o skorajšnjem začetku del med Sv. Petrom in Levcem pod vodstvom inženirja Franza Vincenza Artnerja. Toda očitno je prav tedaj voda pričela naraščati, kmetje pa so že pričeli z deli, zato je bilo nemogoče začeti z regulacijo, razen tega pa se je kmetom zdela cena materiala previsoka. Toda to ni bilo vse. Marčevsko slabo vreme se je stopnjevalo, sredi aprila pa je voda (ne zgolj Savinja, pač pa tudi pritoki v Celju) vsled snega in deževja prestopila bregove in poplavlila področje gorvodno od Celja. Najbolj jo je skupil okraj Novo Celje, kjer je voda poplavlila slabega pol kilometra posesti na levem rečnem bregu. Še nedokončani nasip v Petrovčah je voda precej poškodovala, porušila več mostov in brvi, uničila zadrževalnik v Dobriši vasi, pri Zgornjih Rojah pa naredila nov nevaren okljuk, ki je precej ogrožal prebivalce Sv. Petra. Poplava je onemogočila tudi splavarjenje do Celja, v glavnem, poplava spomladi 1833 je toliko prizadela okolico, da je okraj Novo Celje nemudo-

¹⁵ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 83, 1833, 1834, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 644-47, s. 83/605b.

¹⁶ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 83, 1833, 1834, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 651-61, s. 83/605b.

Načrti za utrjevanje bregov Savinje v soseskah Vrbje, Žalec, Dobriša vas, Petrovče in Zgornje Roje, 1832
(SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 83, 1833, 1834, Regulacija Savinje, vodne zgrade, s. 83/605b)

ma pozval okrožni urad, naj zagotovi prepotrebna sredstva in material, da se začeta (in prekinjena) regulacija zaključi še v istem letu. Lokalne oblasti so k zadevi želele pristopiti celostno; z regulacijo so nameravali urediti območje okraja Novo Celje, prav tako pa tudi dolvodno od Celja vse do izliva v Savo (kar je bilo predvideno že konec 20. let) reko plovno urediti in dodelati.¹⁷

Medtem je Savinja septembra znova poplavlila in najbolj prizadela posestnike pri Levcu. V obsežni korespondenci so lastniki zemljišč napisali več dopisov na lokalne oblasti, v katerih so kazali na neurejeno strugo, ki je periodično najbolj ogrožala levi rečni breg, in opozarjali, da so parcele ob visoki vodi praviloma pod vodo, prav tako pa je bila vožnja s splavi nemogoča. Kljub obstoječim načrtom in zastavljenemu planu del so bili pred začetkom posegov precej skeptični, da bodo načrtovane vodne zapore in ostale vodne zgradbe dovolj za zaježitev preteče vodne sile.¹⁸ Na drugi strani je okrožni urad v začetku leta 1834 ugotavljal, da je potrebno reko regulirati vse od Letuša dolvodno, saj da se problem ne začne tik nad Celjem, pač pa že višje v Savinjski dolini. Tudi v poročilu okrožnega inženirja Antona Brunaderja je bilo definirano, da morajo z deli nadaljevati in preprečiti škodo na okoliških posestvih, sanirati nabrežja ter reko urediti kot plovno.¹⁹ Po zadnji poplavi je reka postala nevarna za plovbo pri Petrovčah, zato jo je bilo treba tozadevno zavarovati, hkrati pa preprečiti poplavljanje najboljših obrečnih predelov. Pri Latkovi vasi je bilo potrebno predelati rečno vijugo, s čimer bi prav tako dosegli boljšo plovnost. Komisija gradbene direkcije je 18. in 22. aprila 1834 preverjala razmere na reki in ugotovila, da je regulacija potrebna med Latkovo vasjo in Žalcem, se pravi na relaciji približno ene milje (7,5 km). Kljub temu, da je bilo zagotovljenih 1500 kubikov gramoza, je jesensko poročilo navajalo, da bo pri gradnji prekopa pri Petrovčah prišlo vsaj do tri- ali celo štirimesečne zamude, saj da kmetje iz štirih okoliških vasi niso hoteli poprijeti za dela.

Februarja 1835 je bilo dostavljenih 5000 fašin, 800 pilotov in 5000 kolov, toda dela se zaradi visoke vode še zmeraj niso nadaljevala. V začetku marca so kljub slabemu vremenu vendarle postavili pilote in ostali pomožni material za dokončanje prekopa. Da bi zagotovili dovolj delovne sile, je bila prisotna celo vojaška asistenca, pomagati pa so morali tudi okoliški otroci.²⁰ Čeprav je aprilsko poročilo navajalo, da so bila celotna dela opravljena v skladu z načrtom, so jeseni načrtovali ponovne popravke sanacije, prav tako pa tudi revizijo opravljenih del pri Petrovčah.²¹ Tudi nekaj posestnikov iz Levca je menilo, da so dela pomanjkljivo izvedena oziroma da bi bilo bolje, če bi se reka iz približno 150 metrskega prekopa vrnila v staro strugo.²²

Ob močnih nalivih je Savinja najbolj poplavljala spomladi in jeseni, ko se je celotna Savinjska dolina praviloma v nekaj urah spremenila v jezero.²³ Seveda tudi v ostalih letnih časih ni bila ravno »pohlevna« reka. V Mozirju (Prassberg), je poplavlila pozimi 1835/36, zalila cesto in okolico ter napravila precej škode. Nabrežja so do aprila 1836 utrdili s koli in piloti ter postavili še nekaj zapor.²⁴ Za območje nad Celjem pa so lokalni uradi od jeseni 1835 do konca leta 1836 okrožnemu inženirju priskrbeli ustrezno dokumentacijo in načrte.²⁵ Več posestnikov se je namreč pritoževalo nad poplavami tik nad Celjem, v Medlogu in okolici, saj je tudi njim zadnja poplava precej prekrizala načrte. Reka je zalila številna posestva in jim prizadejala veliko škode.²⁶

¹⁷ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 83, 1833, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 571-74, 579-81, 588-89, 606-09, 619-20, s. 83/605a.

¹⁸ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 85, 1835-1837, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 62, 64-72, 74, 77, 79, 81, 83, 85-87, 89, 91, 93, 95, 97-99, 104, s. 85/609b.

¹⁹ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 83, 1833, 1834, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 682-87, s. 83/605b.

²⁰ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 84, 1834, 1835, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 689-91, 693, 696-98, 700-01, 704-07, 710-11, 728-30, s. 84/605c.

²¹ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 84, 1835-1837, Regulacija Savinje pri Latkovi vasi, f. 947-48, 955, 970-71, 974, 978, 996, s. 84/608.

²² SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 85, 1835-1837, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 106, s. 85/609b, f. 109-10, 115, 117, 120, 127-28, s. 85/609c.

²³ Johann Gabriel Seidl, »Die untersteirische Schweiz,« Steyermarkische Zeitschrift (1836): 32.

²⁴ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 84, 1834-1837, Regulacija Savinje, preprečevanje poplav, f. 899-900, 906-07, 909-14, s. 84/607.

²⁵ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 84, 1835, 1836, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 760-61, 769, s. 84/605d. SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 84, 1836, 1837, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 785-87, 792, 794, 796, s. 84/605e.

²⁶ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1838, 1839, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 707-13, 719-23, s. 86/612b.

Načrt jezov pri Latkovi vasi

(SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 84, 1835, 1836, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, s. 83/605d)

Pozimi in spomladi 1837 je več poročil navajalo, da je precej ogroženo območje Šempetra, Zgornjih in Spodnjih Roj ter Vrbja, kjer so po nedavni visoki vodi predvideli izgradnjo nasipov v dolžini slabega kilometra. Problematično je bilo tudi območje Petrovč in Dobriše vasi, kjer je narasla voda hitro poplavlila polja in travnike ter precej prizadela območje.²⁷ Poleti 1837 so začeli z deli pri Levcu in v dolžini slabih 450 m (do mostu v Kasazah) bregove utrdili s piloti,²⁸ z deli pa nadaljevali tudi pri Petrovčah in reko vsled nizkega vodostaja za lažjo plovbo v začetku avgusta tudi očistili (odstranili so poškodovane oziroma moteče pilote in izvlekli podrti drevesa). Toda konec meseca je strugo zalila voda in prestopila bregove, zalila posesti in ogrozila plovbo.²⁹ Jeseni je komisija ugotavljala, da ima reka na tem mestu precej nevaren karakter in da bo vožnja brez ukrepov kmalu postala nemogoča, nadaljevalo pa se bo poplavljanje okolice. Zato so oblasti

v poročilu navajale, naj se pripravijo novi načrti in da je treba z deli nadaljevati (kar bi morali v veliki meri opraviti posestniki sami). Pri Petrovčah in v Kasazah je bilo treba za plovbo utrditi oba bregova, kar je zneslo slabih 1500 gld. V Kasazah je ob visoki vodi poplavelo tudi most, zaradi česar posestniki (zraven pa še novoustanovljena steklarna v Libojah) niso mogli prečiti reke. V načrtu je bila tako nova povezava obeh rečnih bregov kakor tudi sanacija levega rečnega brega v več okoliških občinah, saj je voda ob visoki vodi še zmeraj poplavljala obrečna posestva.³⁰ Februarja 1838 je bila predvidena sanacija levega rečnega brega od Latkove vasi vse do Kasaz, saj je voda ob poplavih zalila rodovitne površine in opustošila okolico.³¹ Po ponovni marčevski poplavi³² je bil maja 1838 predviden rečni

²⁷ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1838-1840, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 473-88, s. 86/611a.

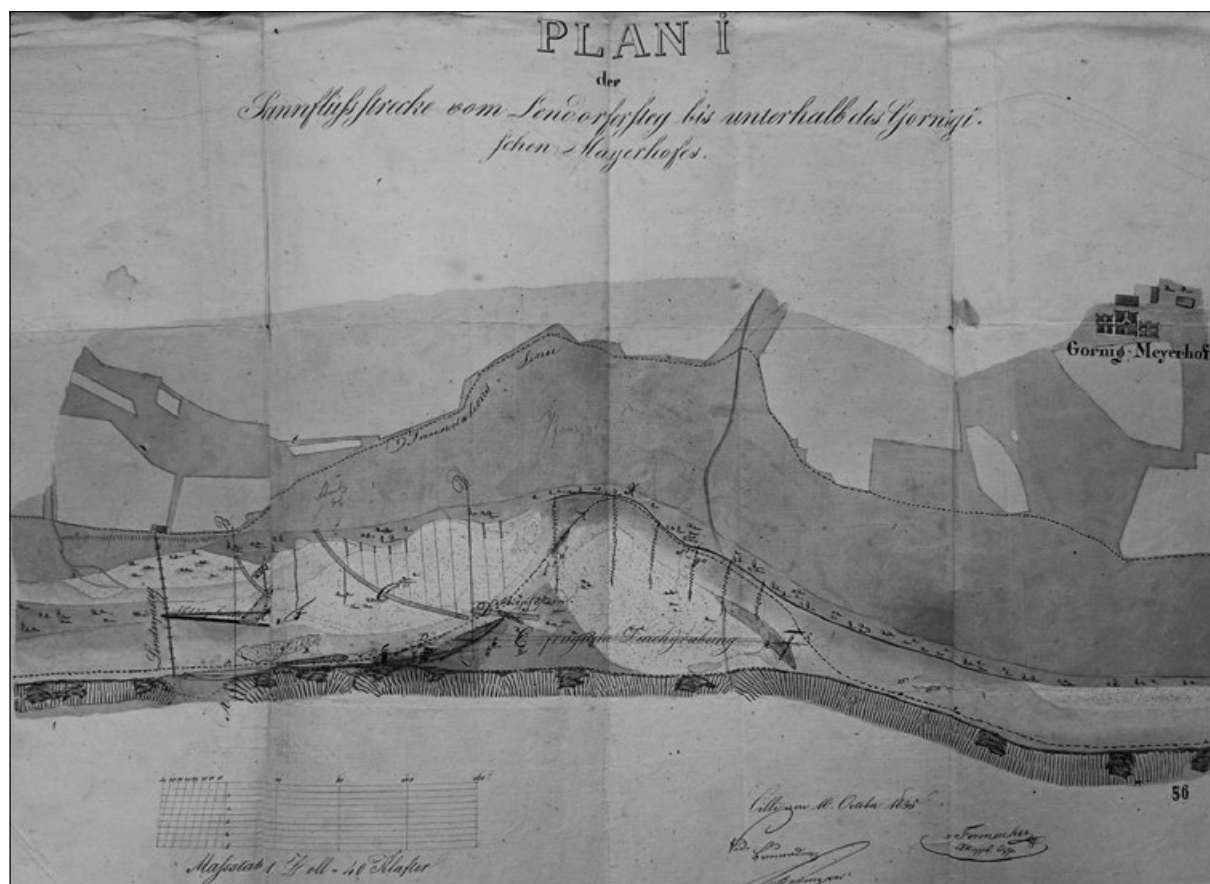
²⁸ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 85, 1835-1837, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 129-44, s. 85/609c.

²⁹ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 84, 1837, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 847, 855, 858-60, s. 84/605f.

³⁰ Nekateri posestniki so sicer imeli pomisleke glede regulacije, kljub temu da je načrt predvideval izboljšave in lažjo plovbo s splavi. – SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 85, 1835-1837, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 144-66, s. 85/609c.

³¹ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1838-1840, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 489-92, s. 86/611a.

³² SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 85, 1835-1837, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 172, s. 85/609c.

Načrt struge pri Levcu

(SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 84, 1836-1838, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, s. 84/609a)

ogled omenjenega območja zaradi neustreznih nabrežij, ki jih je bilo treba ponovno utrditi. Ob reki pri Petrovčah je bilo veliko kozjih hlevov in proste paše, kar je predstavljalo dodaten problem, saj je voda ob poplavi zlahka zalila objekte in ogrozila domače živali.³³ V ta namen so predvideli postavitev obrambnih nasipov, ki bi preprečili, da bi se narasla voda, ki je julija spet poplavlila območje Petrovč in Levca (v obsegu dobrega pol hektarja), razlivala in uničevala imetje ob reki.³⁴

Medtem so spomladi 1838 pričeli s čiščenjem rečne struge od Mozirja dolvodno (žovneški okraj), saj je marčevska poplava nanosila precej odvečnega materiala, ki je oviral splavarski promet, prav tako pa na več mestih (Ljubija, Braslovče, Preserje, To-

pole, Orlova vas) strugo prestavila in poškodovala nabrežja. Le-te je bilo treba popraviti, dela pa je izvedel Mozirčan Johann Lippold. (Sicer je istočasno poplavelo tudi območje pri Nazarjih; najbolj jo je skupila vas Ternovec gorvodno od Nazarij.³⁵) Novembra je sledil komisijski ogled opravljene regulacije, ki so se ga udeležili tudi predstavniki prizadetih vasi. Komisija je ugotovila, da so dela dobro narejena, da pa bo potrebno reko še dodatno sanirati (za kar je predvidela tudi določena državna sredstva).³⁶ Toda kljub omenjenim delom, začeti regulaciji od Latkove vasi dolvodno, in ugotovitvam, da je treba reko za lažjo plovbo sanirati vse od Letuša do izliva v Savo,³⁷ so nekateri posestniki opozarjali, da je reka ob močnih nalivih oziroma

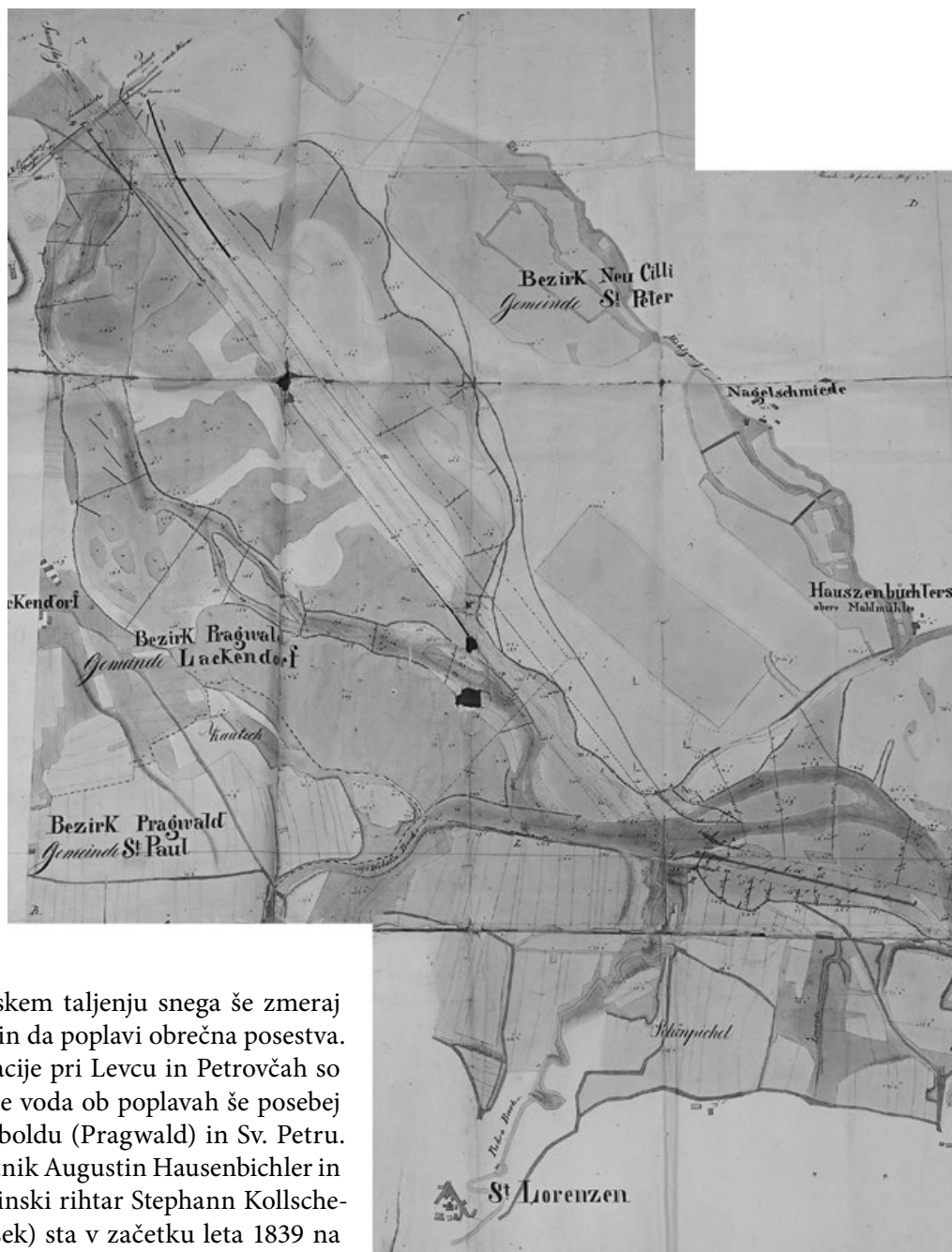
³³ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 84, 1836-1838, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 1-2, 6, 8, 23, 28, 30-35, 36, 40, s. 84/609a.

³⁴ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 85, 1837-1839, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 170-73, 176, 179, 181, 189, 191, s. 85/609d.

³⁵ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1838, 1839, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 698-99, s. 86/612b.

³⁶ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1838, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 644-45, 654-61, 676-90, s. 86/612a.

³⁷ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1838-1840, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 494-98, 504, 507, 509, s. 86/611a.

ob spomladanskem taljenju snega še zmeraj precej nevarna in da poplavi obrečna posestva. Nedavne regulacije pri Levcu in Petrovčah so povzročile, da je voda ob poplavih še posebej narasla pri Preboldu (Pragwald) in Sv. Petru. Poštar in posestnik Augustin Hausenbichler in šempetrski občinski rihtar Stephann Kollschegg (Štefan Kolšek) sta v začetku leta 1839 na pristojne urade naslovila dopis, kjer sta svarila glede neposredne nevarnosti v primeru narasle Savinje. Še posebej je poplavljal polja na levem bregu Savinje pri Sv. Lovrencu (St. Lorenzen), kjer je bila potrebna nujna sanacija nabrežja, sicer je grozilo tudi poljem (in hišam) v Zgornjih in Spodnjih Rojahn ter v Vrbju. Reka je ob poplavi (še posebej zaradi pomanjkanja gozda ob strugi) pač ubrala svojo pot in močno prizadela okolico. Že septembra so bili narejeni načrti, kako bi pristopili k regulaciji tega dela reke. Odločili so se za izdelavo prekopa pri Latkovi vasi, s katerim

Savinja, pritok Bolska in načrtovani prekop pri Latkovi vasi (SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 85, 1839, 1840, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, s. 85/610a)

bi zaobšli številne ovinke, ki jih je ustvarila reka in ki so povzročali dvig vode.³⁸

Toda voda je, kot je pokazala zadnja poplava leta 1840, kljub številnim lokalnim vodogradnjam ponovno

³⁸ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 85, 1839, 1840, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 262-64, 272-76, s. 85/610a.

ogrožala območje. (Revizija že opravljenih del je pokazala, da je izvajalec Johann Picco na območju Latkove vasi in okolice leta 1836 zastavljena dela sicer izvedel v skladu z načrtom,³⁹ toda to očitno ni bilo dovolj.) Narasla voda je 24. junija prestopila bregove in poplavlila območje vse od Mozirja dolvodno do Prebolda oziroma Latkove vasi. Pri Mozirju je reka prestopila bregove in zalila polja, prav tako pri Ljubiji nižje Mozirja, kjer je tudi ustvarila nov rokav in s prodrom zasula vodno žago. Tudi pri Braslovčah je reka spremenila strugo, pri čemer so škodo utrpeli mlini in žage, ki jih je voda zasula z gramozom oziroma jim odtegnila prepotrebni vodni vir. V nočnih urah na 25. junij je reka poplavlila tudi Latkovo vas in najbolj prizadela posestvo (travnike) Josepha Kollarja in Andreasa Skette na desnem rečnem bregu. Poplavno območje je v tem delu skupaj znašalo dobrih 600 hektarjev obdelovalnih površin. Poplave so območje prizadele tudi jeseni, oktobra in novembra. Posebna komisija si je območje med Letušem in Latkovo vasjo sicer ogledala že jeseni 1838, toda z deli na reki so odlašali. Zato so se marca 1841 prebivalci Braslovč, Polzele in ostalih manjših okoliških krajev (Parižlje, Preserje, Topole, Orla vas) pri okrajnem uradu Žovnek zavzeli za čimprejšnjo sanacijo nabrežij, saj je voda ogrožala njihovo imetje, celjski okrožni urad pa da na poplave ni ustrezno odreagirala.⁴⁰ Ker se čez leto ni zgodilo nič, so na devastacijo narasle reke opozarjali spet novembra in zahtevali zavarovanje svoje lastnine. Okrožni inženir Brunader je po poročilu gradbenega asistenta Franza Czerwinke ugotavljal, da je dejansko potrebno zavarovati sporne dele ob reki in preprečiti, da voda nadalje poplavlja travnike in polja, ki so bili življenjskega pomena za okoliško prebivalstvo.⁴¹

Posestniki iz Braslovč so po poročilu iz aprila 1842 res pričeli z deli na reki, jeseni pa še prebivalci ostalih prizadetih vasi iz gospostva Žovnek. Medtem je novembra pri Latkovi vasi in gorvodno pri Braslovčah (Preserje, Parižlje) spet poplavlilo ter

zalilo polja in travnike. Poplava je pokazala, kakšno škodo lahko napravi narasla Savinja. Reka je tokrat prestopila 6 metrov visok obrambni nasip, zalila cesto in posebej v Preserju povzročila ogromno razdejanje. Kot da to ni bilo dovolj, je sredi januarja 1843 ponovno poplavlila. Kmetje iz Preserij so bili popolnoma na dnu. V dopisu na žovneški urad so podali neugodne razmere in navedli škodo, ki jo je naredila zadnja januarska poplava. Kmetu Martinu Roiniggu, ki je bil najbolj prizadet, je voda zalila hišo in gospodarsko poslopje, pa tudi ostali prebivalci Preserij so bili precej oškodovani, saj je reka poplavlila polja in travnike ter grozila sami vasi. Januarsko razdejanje je prizadelo tudi kmete iz Podvina. Reka je uničila celotno levo nabrežje in poplavlila obširne dele zemljišč (uničenih je bilo več mlinov, žag in ostalih delavnic). Tukaj je posebej izstopal kmet Jakob Rismaul, ki mu je zalilo vso imetje. Zato so ponovno prosili lokalne oblasti, da se jim dovoli sanirati reko in preprečiti, da bi reka okolico, vas in okrajno cesto ponovno tako devastirala. V načrtu je bila izgradnja prekopa in nasipov, s čimer so nameravali zaščititi mline, delavnice in prisotno prebivalstvo.⁴²

V začetku 40. let je Savinja vse bolj ogrožala območje Žalca. V nevarnosti sta se znašla Hausenbichlerjev in Tapeinerjev mlin, ob poplavih je bila vožnja s splavi praktično nemogoča. Nabrežja so skušali sanirati s fašinami, toda izkazalo se je, da zgolj to ne bo zadostovalo. Na levem rečnem bregu so morali najprej navoziti gramoz, šele nato so nabrežje v dolžini 350 in širini 6 metrov tudi utrdili. Ker je bilo nedaleč Lave več podzemnih izvirov, je ob narasli vodi poplavlilo območje vse do Dobriše vasi in Petrovč, prav tako je bila problematična vožnja s splavi. Težavno je bilo tudi med Grižami in mostom v Kasazah, kjer so v prid normalnega splavarjenja sklenili nabrežja utrditi z nasipi. Septembra 1842 so pristojni organi sklenili, da se levi rečni breg v dolžini 150 metrov utrdi še isto jesen.⁴³

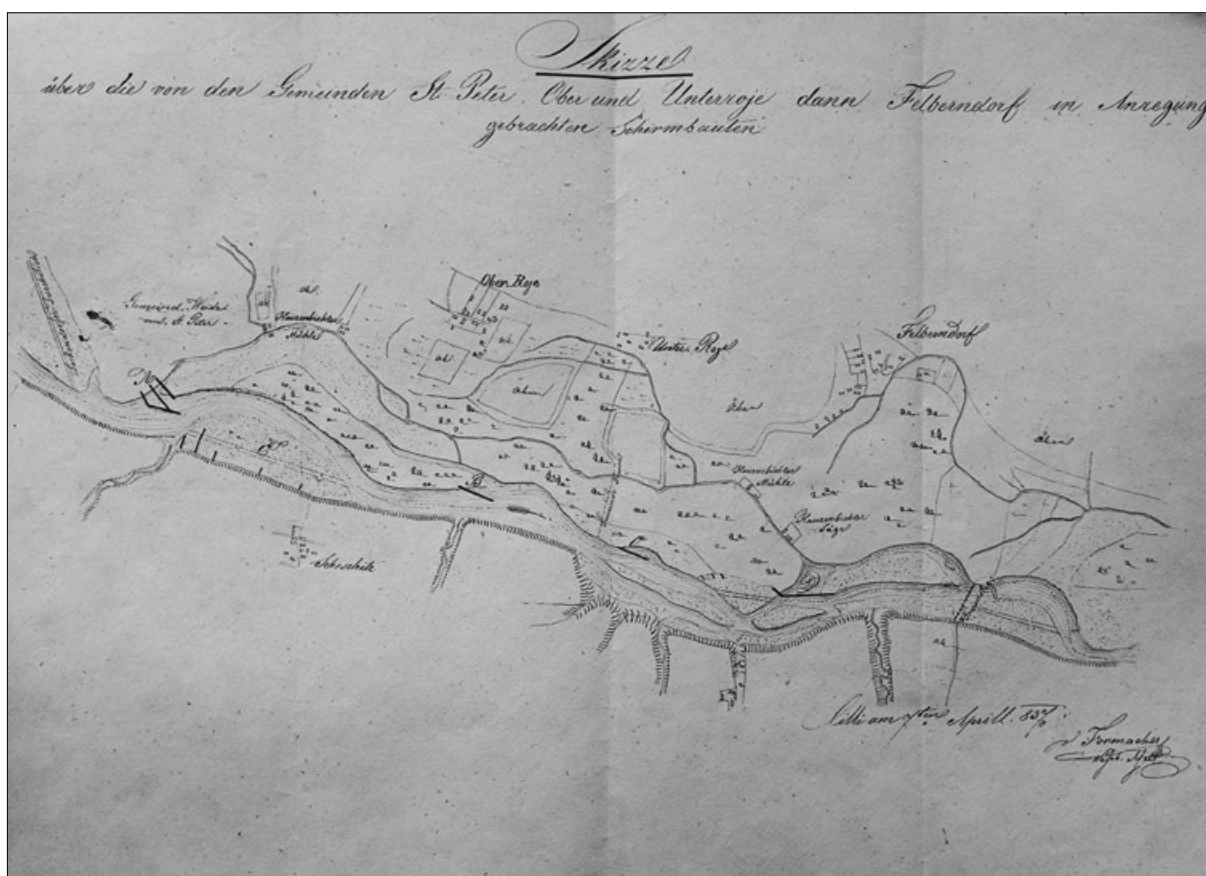
³⁹ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1840, 1841, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 519-20, 522, 525, 527, 531, 536-38, s. 86/611b.

⁴⁰ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1840, 1841, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 539, 541-42, 546-47, 550-52, 554-555, 557, 560, 567-69, s. 86/611b.

⁴¹ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1841-1843, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 572-73, 576-81, s. 86/611c.

⁴² SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1841-1843, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 597, 603, 607-08, 611-13, 615-17, 628-33, s. 86/611c.

⁴³ SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 85, 1841-43, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, f. 354-56, 365-68, 371, 376-77, 411, s. 85/610c.

Struga Savinje pri Šempetru, Rojah in Vrbju ter predvideni nasipi
(SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, t. e. 86, 1838-1840, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, s. 86/611a)

Namesto zaključka

Medtem so v prvi polovici 40. let pričeli na pritočku Bolska z izgradnjo jezusa, saj je tržaški veletrgovec Gustav Adolf Uhlich tam načrtoval izgradnjo predilnice in tkalnice na vodni pogon. Toda več okoliških kmetov-posestnikov se je pritoževalo, da je zgrajeni jez višji kot načrtovano, zato je bila pri narasli vodi večja možnost za poplave, pri nižjem vodostaju pa nekateri mlinci niso dobivali dovolj vode za obratovanje.⁴⁴ Vsekakor je kmetom poleg jezusa težave še zmeraj povzročala tudi Savinja, ki je ob visoki vodi še naprej poplavljala površine ob svojem rečnem koritu. Kljub temu da so poročila o regulacijah Savinje oziroma poplavih po letu 1843 precej skopa, vemo, da je reka v začetku septembra 1847 v Savinjski dolini spet obilneje poplavlala in prizadela okolico. Na udaru se je v Celju znašla

tudi novozgrajena južna železnica, saj je voda v mestu ob Savinji (in dolvodno) ogrožala železniške nasipe.⁴⁵ Toda monarhija se je tedaj že ubadala z drugimi problemi; slabe letine, suša in lakota so vse bolj netili splošno nezadovoljstvo nižjih slojev. Gotovo so negotove razmere občutili tudi prebivalci Spodnje Savinjske doline, ki se v drugi polovici 40. let očitno niso več utegnili toliko ubadati z nepredvidljivo reko.

⁴⁴ SI_ZAC/0012, Okrožni urad Celje, t. e. 51, 1840-1846, Gradnja jezusa na Bolski pri Preboldu, 1840-1846, s. 51/80, 1844-51, s. 51/81.

⁴⁵ Laibacher Zeitung, »Steyermärk«, 28. 9. 1847, 1. Gubo, Geschichte, 362.

Literatura in viri**Arhivski viri**

SI_ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, fond Okrožni urad Celje:

SI_ZAC/0008, Regulacija Savinje, vodne zgradbe, t. e. 83-86.

SI_ZAC/0012, Gradnja jezua na Bolski pri Preboldu, t. e. 51.

Časopisni viri

Grätzer Zeitung, 1824.

Laibacher Zeitung, 1847.

Österreichischer Beobachter, 1827.

Literatura

Gubo, Andreas. *Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart*. Graz: Moser, 1909.

Hoisel, J. *Cilli und dessen Sannbäder*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1877.

Orožen, Janko. »Zgodovinski pregled regulacije Savinje in njenih pritokov,« *Kronika* 4, št. 1 (1956): 15-20.

Orožen, Janko. *Zgodovina Celja in okolice. I. del. Od začetka do leta 1848. Celje: Cetis*, 1971.

Petrić, Hrvoje in Nikola Cik, »Contributions to the Knowledge of the River Drava Flood in 1827,« *Ekonomika i ekohistorija* 17 (2021): 15-33.

Pristovšek, Blaž. »Regulacijski problemi Savinje,« *Kronika slovenskih mest* 1, št. 3 (1934): 217-21.

Seidl, Johann Gabriel. »Die untersteirische Schweiz.« *Steyermärkische Zeitschrift* (1836): 26-66.

Trontelj, Miran. *Kronika izrednih vremenskih dogodkov XX. stoletja*. Ljubljana: Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije, 1997.

Zorn, Matija. »Poplave – stalnica v Spodnji Savinjski dolini,« *Kronika* 65, št. 3 (2017): 529-40.

Spletni viri

Savinja – Wikipedija, prosta enciklopedija, pridobljeno 5. 7. 2011, <https://sl.wikipedia.org/wiki/Savinja>.

Zusammenfassung

EINE ÜBERSCHWEMMUNG »TRIFFT DIE STADT CELJE MIT UMGEBUNG FAST JEDES JAHR EINMAL ODER SOGAR ZWEIMAL.«

Maßnahmen gegen Überschwemmungen in Celje im Tal der Savinja in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Die Savinja, ein aus den Bergen kommender Wildbach, hat ein Regen-Schnee- Abflussregime; wegen der größeren Niederschlagsmenge und der verringerten Evapotranspiration liegt der erste Höhepunkt des Abflusses in den Herbstmonaten, der zweite wegen der Schneeschmelze in den Frühlingmonaten. Aufgrund dessen neigte die Savinja in der Vergangenheit oft zu Hochwassern. Im oberen Flusslauf hatte sie ein starkes Gefälle, das sich im Tal verringerte. Der Fluss bahnte sich mit zahlreichen Mäandern den Weg durch Kiesablagerungen. Für das 17. und 18. Jahrhundert verfügen wir über Berichte, dass die Savinja mit den Verlagerungen ihres Flussbettes im Abschnitt zwischen Sv. Peter (Šempeter) und Žalec (Sachsenfeld) zahlreiche Schwierigkeiten verursachte, mussten doch die Bewohner abhängig von der veränderten Strömung ihre Wohnsitze verlegen. Der sich verändernde Flusslauf bedrohte auch die wichtigste Straßenverbindung mit dem Land Krain, was man durch den Bau von Deichen zu sanieren versuchte. In den achtziger Jahren des 18. Jahrhunderts überschwemmte der Fluss bei Latkova vas (Lackendorf) in der Regel bis ins Dorf, kehrte aber schon innerhalb von 24 Stunden in das alte Flussbett zurück; um die Befahrbarkeit zu gewährleisten wurde entlang der Straße das Ufer angehoben. Anders war die Situation in Šešče (Schönbichel) bei Prebold (Pragwald), wo der Fluss nach jeder Überschwemmung den Lauf änderte, beim Dorf Griže (Greis) spaltete er sich wiederum auf zahlreiche Flussarme auf. Entlang vieler Arme floss die Savinja auch bei

Male Braslovče (Kleinfrasslau) höher, während sie ihre Tiefe und Weite aufgrund des Ansteigens und Sinkens des Wassers veränderte. Am Ende des 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurde Celje (und das weitere Tal) in den Jahren 1770, 1778, 1789, 1798, 1805, 1807, 1814, 1820, 1824, 1833, 1841 und 1847 von größeren Überschwemmungen heimgesucht. Das Kreisamt Celje befasste sich seit Beginn des 19. Jahrhunderts ernsthafter mit der Savinja und ihren Zuflüssen. Die Säuberung des Flussbettes, der Bau von Deichen und die Befestigung der Ufer mussten bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts die betroffenen Grundbesitzer übernehmen, wobei die Pläne vom Ingenieur des Kreises (später Bezirkes) ausgearbeitet wurden. Doch die Arbeiten schritten nur langsam voran und hatten nur einen behelfsmäßigen Charakter, so dass sie bei größeren Überschwemmungen nicht besonders wirksam waren. Das Tal der Savinja war tatsächlich mit jährlichen Überschwemmungen konfrontiert. Die Zeitung Kmetijske in rokodelske novice berichtete Mitte des 19. Jahrhunderts, dass eine Überschwemmung »die Stadt Celje mit Umgebung fast jedes Jahr einmal oder sogar zweimal trifft, /.../ die sonst kleine und zahme Savinja« dann aber »gewaltig anschwillt, ihre Ufer übertritt und sich der Weite und Breite nach über das ganze Tal ergießt.«

Schlagwörter: Überschwemmungen, Umweltgeschichte, Reinigung und Befestigung der Ufer, Savinja, Celje, Savinjska dolina